Brand

Et dramatisk digt

af

Henrik Ibsen

Femtende oplag

København
Gyldendalske boghandels forlag (F. Hegel & søn)
Græbes bogtrykkeri
1903

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

PERSONERNE:

BRAND.
HANS MODER.
EJNAR, en maler.
AGNES.
FOGDEN.
DOKTOREN.
PROVSTEN.
KLOKKEREN.
SKOLEMESTEREN.
GERD.
EN BONDE.
HANS HALVVOKSNE SØN.
EN ANDEN BONDE.
EN KVINDE.
EN ANDEN KVINDE.
EN SKRIVERKARL.
PRESTER OG EMBEDSMÆND.
ALMUE, MÆND, KVINDER OG BØRN.

*

FRISTEREN I ØDEMARKEN.
DE USYNLIGES KOR.
EN RØST.

*

(Handlingen foregår i vor tid, dels i dels omkring en fjordbygd på vestkysten af Norge.)

*

FØRSTE AKT.

(Oppe i sneen på fjeldvidderne. Tågen ligger tæt og tung; det er regnvejr og halvmørkt.)

(BRAND, sortklædt, med stav og skræppe, kravler sig frem vestover. EN BONDE og hans halvvoksne SØN, som har slået følge med, er noget bagefter.)

BONDEN (råber efter BRAND).

Hej, fremmedkarl, far ej så fort!
Hvor er du?

BRAND.

Her!

BONDEN.

Du går dig bort!
Nu tykner skodden slig, at knapt
en ser så langt, som staven rækker --

SØNNEN.

Faer, her er spriker!

BONDEN.

Her er sprækker!

BRAND.

Og hvert et vejspor har vi tabt.

BONDEN (skriger).

Stands, mand! Guds bittre --! Her er bræen
skral som en skorpe! Tramp ej sneen!

BRAND (lyttende).

Jeg hører duren af en fos.

BONDEN.

En bæk har hulet sig indunder;
her er et dyb, som ingen bunder; --
det sluger både dig og os!

BRAND.

Frem må jeg, som jeg før har sagt.

BONDEN.

Det evner ingen mandemagt.
Kend; -- her er grunden hul og sprød --
Stands, mand! Det gælder liv og død!

BRAND.

Jeg må; jeg går en stormands bud.

BONDEN.

Hvad heder han?

BRAND.

Han heder Gud.

BONDEN.

Og hvad er du for noget?

BRAND.

Prest.

BONDEN.

Kanhænde det; men jeg véd bedst,
at om du så var provst og bisp,
så ligger du i dødsens gisp
før dagen gryr, hvis du vil frem
på bræens undergravne brem.

(nærmer sig varsomt og overtalende.)

Hør, prest; om en er klog og lært,
han kan ej det, som er for svært.
Vend om; vær ej så strid og stiv!
En har jo kun det ene liv; --
går det, hvad har en så igen?
Der er en mil til næste grænd,
og skodden står så tyk, at den
kan skæres med en tollekniv.

BRAND.

Står skodden tyk, en lokkes ej
af blålysblink på vildsporsvej.

BONDEN.

Men her er is-tjern rundt omkring,
og slige tjern er stygge ting.

BRAND.

Dem går vi over.

BONDEN.

Gå på vand?

Du holder mindre end du lover.

BRAND.

Én har dog vist, -- er troen sand,
så slipper karlen tørskod over.

BONDEN.

Ja, før i tiden; men i vor
han går tilbunds med hud og hår.

BRAND.

Farvel! (vil gå.)

BONDEN.

Du sætter livet til!

BRAND.

Hvis Herren for min død har brug, --
velkommen flom og fos og slug!

BONDEN (sagte).

Nej, han er både gal og vild!

SØNNEN (halvt grædende).

Faer, lad os vende! Der er tegn
til værre styggevejr og regn!

BRAND (standser og nærmer sig igen).

Hør, bondemand; du sagde før,
at datter din, som bor ved fjorden,
har skikket bud, at snart hun dør;
men ej med saligt håb hun tør, --
hvis ej hun ser dig, -- gå fra jorden?

BONDEN.

Gud bedre mig så sandt og visst!

BRAND.

Og til idag hun gav dig frist?

BONDEN.

Ja.

BRAND.

Ikke længer?

BONDEN.

Nej.

BRAND.

Så kom!

BONDEN.

Det er ugørligt værk. Vend om!

BRAND (ser fast på ham).

Hør? Gad du hundred daler give,
ifald hun kunde saligt dø?

BONDEN.

Ja, prest!

BRAND.

To hundred?

BONDEN.

Hus og bø
jeg skulde gerne fra mig skrive,
ifald hun slukne fik i fred!

BRAND.

Men gad du give livet med?

BONDEN.

Hvad? Livet? Kære, vene --!

BRAND.

Nå?

BONDEN (klør sig bag øret).

Nej, men der er da måde på --!
I Jesu navn, du får ej glemme,
at jeg har barn og kone hjemme.

BRAND.

Han, som du nævnte, havde moer.

BONDEN.

Ja, det var længe før ifjor; --
da hændte der så mangt et under;
det går ej slig til nuomstunder.

BRAND.

Far hjem. Dit liv er dødens vej.
Du véd ej Gud og Gud ej dig.

BONDEN.

Hu, du er hård!

SØNNEN (trække i ham).

Kom så afsted!

BONDEN.

Ja vel; men han skal følge med!

BRAND.

Skal jeg?

BONDEN.

Ja, blir du borte her
i dette Herrens vonde vejr,
og rygtes, hvad en ej kan dølge,
at vi gik hjemmefra i følge,
så trækkes jeg tilthings en dag, --
og drukner du i myr og tjern,
så dømmes jeg i bolt og jern --

BRAND.

Da lider du for Herrens sag.

BONDEN.

Mig rager ikke hans og dine;
jeg har alt mer end nok med mine.
Kom så!

BRAND.

Farvel!

(hult bulder høres langt borte.)

SØNNEN (skrigende).

Der går en skred!

BRAND (til bonden, som har grebet ham i kraven).

Slip taget!

BONDEN.

Nej!

BRAND.

Slip straks!

SØNNEN.

Kom med!

BONDEN (brydes med BRAND).

Nej, fanden nappe mig --!

BRAND (river sig løs og kaster ham i sneen).

Ja visst;
det kan du tro han gør tilsidst!

(går.)

BONDEN (sidder og gnider armen).

Au, au; den karl er stiv og stærk.
Sligt kalder han Vorherres værk!

(råber, idet han rejser sig.)

Hej, prest!

SØNNEN.

Han gik indover hejen.

BONDEN.

Ja, men jeg skimter ham endnu.

(råber igen.)

Hør, sig mig -- kan du mindes, du,

hvor var det vi kom ud af vejen?

BRAND (inde i tågen).

Ej trænges vejløbs kors for dig; --
du er alt på den brede vej.

BONDEN.

Gud give, at det var så vel,
så sad jeg godt og varmt ikveld.

(han og SØNNEN går østover igen.)

BRAND (kommer tilsyne højere oppe og lytter ud mod den kant, hvor BONDEN gik).

De famler hjem. Du slappe træl,
sprang i dit bryst en viljes væld,
var ikkun evnen det, som skorted,
jeg skulde vejens møje kortet;
på dødstræt ryg, med foden såret,
jeg skulde glad og let dig båret; --
men hjælp er gavnløs for en mand,
som ikke vil, hvad ej han kan.

(går længere frem.)

Hm; livet, livet; det er svært,
hvor livet er de godtfolk kært!
Hver skrælling lægger slig en magt
på livet, som om verdens frelse,
al menneskenes sjælehelse,
var på hans skrale skuldre lagt.
De vil nok offre, Gud bevares!
Men livet, livet, -- det må spares.

(smiler, som i en erindring.)

To tanker faldt som gut mig ind
og voldte lattervrid i maven,
og skaffed mig et barket skind,
når gamle skolemoer var gnaven.
Jeg tænkte mig en mørkræd ugle,
en fisk med vandskræk. Lydt jeg lo;
jeg vilde dem af sindet smugle,
men de hang i med tand og klo. --
Hvad kom det af, det lattervrid?
Jo, af den dunkelt følte splid
imellem tingen, som den er,
og tingen, som den skulde være, --
imellem det, at måtte bære,
og finde byrden altfor svær. --

Fast hver en landsmand, syg og frisk,
er slig en ugle, slig en fisk.
Han skabtes til et dybets yrke,
han skulde leve livets mørke, --
og det er det, som gør ham ræd.
Han spræller angst mod fjærens bred,
han skyr sit eget stjernekammer,
han skriger: luft og dagens flammer!

(standser et øjeblik, studser og lytter.)

Hvad var det der? Det lød som sang.
Ja, det er sang med latter blandet.
Hør, -- nu et hurra, nu et andet, --
nu tredje -- fjerde -- femte gang!

Der rinder solen. Skodden letter.
Jeg øjner alt de vide sletter.
Derborte står det glade lag
i morgenskær på højderyggen;
vestover vidden kastes skyggen;
de skifter ord og nævetag.
Nu skilles de. De andre vender
mod øst, men to går vesterud.
Der skikker de, som sidste bud,
farvel med hat, med slør og hænder.

(Solen bryder alt mere og mere gennem tågen. Han står længe og ser ned på de kommende.)

Der glittrer lys om disse tvende.
Det er som skodden gjorde vej,
som lyngen klædte hæld og hej
og himlen lo om ham og hende.
De er visst syskend. Hånd i hånd
de springer over lyngens tæppe.
Se; pigen rører grunden neppe,
og han er ledig som en vånd.
Der strøg hun fra ham! Der hun veg,
da rap han vilde hende fange -- -.
Nu vokser løbet til en leg --!
Hør; deres latter blir til sange!

(EJNAR og AGNES, let rejseklædte, begge blussende og varme, kommer legende frem over sletten. Tågen er borte; en klar sommermorgen ligger over fjeldet.)

EJNAR.

Agnes, min dejlige sommerfugl,
dig vil jeg legende fange!
Jeg fletter et garn med masker små,
og maskerne er mine sange!

AGNES (danser baglænds foran og smutter stedse fra ham).

Er jeg en sommerfugl, liden og skær,
så lad mig af lyngtoppen drikke;
og er du en gut, som lyster en leg,
så jag mig, men fang mig ikke!

EJNAR.

Agnes, min dejlige sommerfugl,
nu har jeg maskerne flettet;
dig hjælper visst aldrig din flagrende flugt, --
snart sidder du fangen i nettet!

AGNES.

Er jeg en sommerfugl, ung og blank,
jeg lystig i legen mig svinger;
men fanger du mig under nettets spind,
så rør ikke ved mine vinger!

EJNAR.

Nej, jeg skal løfte dig varligt på hånd
og lukke dig ind i mit hjerte;
der kan du lege dit hele liv
den gladeste leg, du lærte!

(uden at se det har de nærmet sig en brat styrtning; de står nu lige på randen.)

BRAND (skriger ned til dem).

Stands, stands! Der er en afgrund bag!

EJNAR.

Hvem råber?

AGNES (peger op).

Se!

BRAND.

Berg jer itide!
I står på skavlens hule tag; --
den hænger udfor stupets side!

EJNAR

(slår armen om hende og ler op).

Det har ej nød med mig og hende!

AGNES.

Vi har et liv at lege rundt!

EJNAR.

I solskin er en færd os undt,
som først om hundred år har ende.

BRAND.

Da først I går tilbunds? Ja så!

AGNES (svinger sløret).

Nej, da går legen mod det blå.

EJNAR.

Først hundred år i glædestimlen,
med bryllupslamper tændt hver nat, --
et liv, et hundredårs tagfat --

BRAND.

Og så --?

EJNAR.

Så hjem igen -- til himlen.

BRAND.

Nå, det er den, I kommer fra?

EJNAR.

Naturligvis; hvor ellers da?

AGNES.

Ja, det vil sige, allersidst
vi kom fra dalen øst for fjeldet.

BRAND.

Jeg syntes og jeg øjned hist
et skimt af jer ved vandløbskellet.

EJNAR.

Ja, det var der vi skiltes nys
fra vore venner og veninder
og trykked håndslag, favntag, kys,
som segl på alle dyre minder.
Kom ned til os! Jeg skal fortælle,
hvor Gud har været mageløs, --

så vil De fatte jublens vælde --!
Fy, stå ej der, som om De frøs!
Se så! Tin op! Det kan jeg lide.
Først er jeg maler, må De vide,
og det var allerede smukt
at skænke mine tanker flugt,
så jeg kan kogle liv i farver,
som han gør sommerfugl af larver.
Men aller prægtigst var dog Gud,
da han mig Agnes gav til brud!
Jeg kom fra syd, fra rejser lange,
med malerkassen på min ryg --

AGNES (ivrig).

Så kongeglad og frisk og tryg --
og kunde visst de tusend sange!

EJNAR.

Just som jeg gennem bygden strøg,
var hun deroppe på besøg.
Hun skulde drikke fjeldets luft
og sol og dugg og graners duft.
Mig drev en gudsmagt op mod fjeldet;
det sang i mig: søg skønhedsvældet
på granemo, langs skogens elv,
i skyflugt under himlens hvælv! --
Da malte jeg mit mesterstykke:
et rosenblus på hendes kind,
et øjepar, som lyste lykke,
et smil, som sang i sjælen ind --

AGNES.

Men hvad du malte, så du neppe, --
drak livets skål i blinde drag
og stod igen en solskinsdag
med stav i hånd og snøret skræppe --

EJNAR.

Da strøg den tanke mig forbi:
du har jo ganske glemt at fri!
Hurra! I hast blev friet, svaret,
og dermed var det grejdt og klaret.
Vor gamle doktor blev så glad,
at selv han ikke vidste hvad.
Så holdt han lag tre døgn tilende,
med sang og dans, for mig og hende;
fra foged, lensmand, skriver, prest,

al voksen ungdom kom som gæst.
Fra gården brød vi op inat;
men derfor endtes gildet ej; --
med flag på stang, med løv om hat,
op over li, frem over hej,
af flokken fulgtes vi på vej.

AGNES.

Vor færd på vidden var en dans,
snart to og to -- og snart i krans.

EJNAR.

Af sølvstøp drak vi vinen sød --

AGNES.

I sommernatten sangen lød --

EJNAR.

Og skodden, som faldt tung fra nord,
strøg lydig væk, hvor frem vi foer.

BRAND.

Og nu går vejen --!

EJNAR.

Lige frem,
til byen.

AGNES.

Der jeg har mit hjem.

EJNAR.

Men først forbi de sidste toppe;
så ned til fjordens vik i vest;
på Egirs hest med dampen oppe
vi rider hjem til bryllupsfest, --
og så mod sydens land tilsammen,
lig svaner på den første flugt --!

BRAND.

Og der --?

EJNAR.

Et bryllupsliv i gammen,
som drømmen stort, som sagnet smukt;

thi vid at denne søndagsmorgen,
skønt midt på vidden, uden prest,
vort liv blev lyst i fred for sorgen
og viet til en lykkefest.

BRAND.

Af hvem?

EJNAR.

Af al den glade klynge.
Ved bægerklang hver uvejrssky
blev sat i ban, der turde tynge
det lette løvværk om vort ly.
Af sproget ud hvert ord de kyste,
som varsel bar om stormslags drøn;
med løv om håret de os lyste
som glædens børn i kuld og køn.

BRAND.

Far vel, I to!

(vil gå)

EJNAR (studser og ser nærmere på ham).

Nej, stands og vent!
Det tykkes mig som noget kendt
i Deres træk --

BRAND (koldt).

Jeg er Dem fremmed.

EJNAR.

Og dog fra skolen eller hjemmet
jeg tror så visst, jeg mindes kan --

BRAND.

I skolen; ja, da var vi venner;
da var jeg gut; nu er jeg mand.

EJNAR.

Det skulde aldrig være --?

(skriger med engang:)

Brand!
Ja, det er dig! Nu jeg dig kender!

BRAND.

Jeg kendte dig fra første stund.

EJNAR.

Vel mødt, vel mødt af hjertens grund!
Se på mig! Ja, du er den gamle,
som altid i dig selv var nok,
hvem legen aldrig kunde samle
i kammeraters viltre flok.

BRAND.

Jeg var jo hjemløs mellem jer.
Dig tror jeg dog jeg havde kær,
skønt alle I der sør i landet
var af en anden malm, end jeg,
som fødtes på et næs ved vandet,
i skyggen af en skogløs hej.

EJNAR.

Din hjembygd, -- ja, den er jo her?

BRAND.

Igennem den min vej nu bær.

EJNAR.

Igennem den? Så? Vidre frem?

BRAND.

Ja vidt; og fort -- forbi mit hjem.

EJNAR.

Du er jo prest?

BRAND (smiler).

Stiftskapellan.
Lig haren under holtets gran
har jeg mit hus snart her snart hist.

EJNAR.

Og hvor går rejsen nu tilsidst?

BRAND (hurtigt og hårdt).

Spørg ej om det!

EJNAR.

Hvorfor?

BRAND (forandrer tonen).

Å jo!
Det skib, som venter eder to,
skal også føre mig herfra.

EJNAR.

Min brudgomshest? Hurra, hurra!
Tænk, Agnes, han skal samme vej!

BRAND.

Ja, men jeg skal til gravøl, jeg.

AGNES.

Til gravøl?

EJNAR.

Du? Hvem skal begraves?

BRAND.

Den Gud, som nys du kaldte din.

AGNES (viger).

Kom, Ejnar!

EJNAR.

Brand!

BRAND.

I lin og skrin
hver jordtræls Gud, hver døgnværk-slaves,
skal lægges ned ved højlys dag.
Der må en ende på den sag.
Det er på tiden I forstår,
han skrantet har i tusend år.

EJNAR.

Brand, du er syg!

BRAND.

Nej, sund og frisk,
som åsens tall, som bakkens brisk;

men det er tidens syge slægt,
som trænger til at vorde lægt.
I vil kun lefle, lege, le,
vil tro så småt, men ikke se, --
vil læsse hele vægtens ve
på en, som man har sagt jer kom
og tog den store straffedom.
Han lod for jer sig tornekranse,
og derfor har I lov at danse; --
ja dans, -- men hvor du danser hen,
det blir en anden sag, min ven!

EJNAR.

A, jeg forstår! Den sang er ny
og yndet over bygd og by.
Du hører til det unge kuld,
som kalder livet tant og muld,
som jage vil med pølens skræk
alverden i en askesæk.

BRAND.

Nej, jeg er ingen "prækehest".
Jeg taler ej om kirkens prest;
knapt véd jeg, om jeg er en kristen;
men visst jeg véd, jeg er en mand,
og visst jeg véd, jeg øjner bristen,
der margstjal hele dette land.

EJNAR (smiler).

Det har jeg endnu aldrig hørt,
vort gode land i rygte ført
for overmål af livsenslyst.

BRAND.

Nej, jublen sprænger intet bryst; --
thi var det så, da var det vel.
Lad gå at du er glædens træl, --
men vær det da fra kveld til kveld.
Vær ikke ét idag, igår,
og noget andet om et år.
Det, som du er, vær fuldt og helt,
og ikke stykkevis og delt.
Bacchanten er en klar idé,
en drukkenbolt hans ak og ve, --
Silenen er en skøn figur,
en dranker hans karrikatur.
Gå blot omkring i dette land,

og hør dig for hos alle mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at være lidt af hvert.
Lidt alvorslørt til brug i helgen,
lidt trofast efter fædres sed,
lidt lysten efter natverdsvælgen, --
thi det var samme fædre med, --
lidt varm om hjertet, er der gilde
og sangen runger for det lille
men klippefaste klippefolk,
der aldrig tog mod stryg og svolk, --
lidt ødsel når det gælder løfter, --
lidt hårfin når han ædru drøfter
det ord, som gaves i et lag,
til løsning på en alvorsdag.
Dog alt, som sagt kun ganske lidt;
hans fejl, hans fortrin, går ej vidt;
han er en brøk i stort og småt,
en brøk i ondt, en brøk i godt; --
men værst det er, -- hver brøkens del
slår brøkens hele rest ihjæl.

EJNAR.

Det er en letvindt ting at håne;
dog vakkrere det er at skåne --

BRAND.

Kanhænde det, -- men ej så sundt.

EJNAR.

Nu vel; til folkets syndebundt
jeg føjer både ja og amen,
men ser dog ej det hænger sammen
med ham, du lægge vil i skrin, --
den Gud, jeg endnu kalder min.

BRAND.

Min glade ven, du er jo maler; --
vis mig den Gud, hvorom du taler.
Du har jo malt ham, har jeg hørt,
og billedet har godtfolk rørt.
Han er vel gammel; ikke så?

EJNAR.

Nu ja --?

BRAND.

Naturligvis. Og grå?
Tyndhåret efter gubbers vis.
med skæg som sølvtråd eller is, --
velvilligt stemt, men dog så streng,
at han kan skræmme børn i seng?
Hvorvidt du gav ham tøfler på,
se, det lar ved sit værd jeg stå;
men visst jeg tror det gjorde godt,
om han fik briller og kalot.

EJNAR (vred).

Hvad skal det til --

BRAND.

Det er ej spot.
Just netop sådan ser han ud,
vort lands, vort folks familjegud.
Som katoliken gør en rolling
af Frelserhelten, gør I her
af Herren en affældig olding,
der er sin alders barndom nær.
Som paven har på Peters stol
tilovers snart kun dobbelt-dirken,
så snevrer I fra pol til pol
Vorherres rige ind til kirken.
I skiller liv fra tro og lære;
for ingen gælder det at være;
jer stræben er, jer ånd at hæve,
men ikke helt og fuldt at leve.
I trænger til, for slig at slingre,
en Gud, som ser igennem fingre; --
som slægten selv, dens Gud må gråne
og males med kalot og måne. --
Men denne Gud er ikke min!
Min er en storm, hvor din er vind,
ubøjelig, hvor din er døv,
alkærlig der, hvor din er sløv;
og han er ung, som Herkules, --
ej nogen Gudfaer på de treds!
Hans stemme slog med lyn og skræk,
da han som ild i tornehæk
for Moses stod på Horebs berg,
som kæmpen står for dverges dverg.
Han standsed sol i Gibeons dal
og gjorde undre uden tal,
og skulde gøre dem endnu,
hvis slægten ej var slap, som du!

EJNAR (med et usikkert smil).

Og nu skal slægten skabes om?

BRAND.

Det skal den, du, så sandt og visst
jeg véd, at jeg til verden kom,
som læge for dens sot og brist!

EJNAR (ryster på hovedet).

Sluk ikke stikken, skønt den oser,
før lygten viser vejens spor;
stryg ikke sprogets gamle gloser,
før du har skabt de nye ord!

BRAND.

Ej noget nyt jeg stunder til;
det eviges ret jeg hævde vil.
Det er ej dogmer eller kirke,
som jeg vil løfte med mit virke;
thi begge så sin første dag.
og derfor var det muligt vel
de begge ser sin sidste kveld.
Alt skabt har jo et *finis* bag;
det fanger mén af møl og orm,
og må ifølge lov og norm
afvej en for en ufødt form.
Men der er noget til, som står; --
det er den ånd, som ej blev skabt.
som løstes, da den var fortabt,
i tidens første friske vår,
som slog med frejdig mandetro
fra kød til åndens ophav bro,
Nu er i småt den høkret ud, --
tak være slægtens syn på Gud; --
men frem af disse sjælestumper,
af disse åndens torsoklumper,
af disse hoder, disse hænder,
et helt skal gå, så Herren kender
sin mand igen, sit største værk,
sin ætling, Adam, ung og stærk!

EJNAR (afbrydende).

Farvel. Jeg mener, det er bedst
vil skilles her.

BRAND.

Går I mod vest,
går jeg mod nord, To veje bær
til fjorden, begge lige nær.
Farvel!

EJNAR.

Farvel.

BRAND (vender sig ved nedgangen).

Skil lys fra dunst.
Husk, -- det, at leve, er en kunst.

EJNAR (vinker ham fra sig).

Vend du kun verden op og ned;
min gamle Gud jeg holder ved!

BRAND.

Godt; mal ham du med krykkestav; --
jeg går og lægger ham i grav!

(går ned over stien.)

EJNAR (går i taushed hen og ser ned efter BRAND).

AGNES (står et øjeblik som åndsfraværende; derpaa farer hun op, ser sig urolig om og spørger):

Gik solen ned?

EJNAR.

Nej, kun en sky
strøg for; nu lyser den pråny.

AGNES.

Her blæser koldt.

EJNAR.

Det var et pust,
som jog igennem skåret just.
Her skal vi ned.

AGNES.

Så sort mod sør
stod berget ej og stængte før.

EJNAR.

Du så det ej for sang og leg,

før han dig skræmte, da han skreg.
Men lad ham gå sin bratte trap;
vi knytter legen, hvor den glap.

AGNES.

Nej, ikke nu; -- nu er jeg træt.

EJNAR.

Det er igrunden også jeg, --
og nedfor er ej vejen let,
som borte på den flade hej.
Men har vi højden bagom os,
da skal vi danse just på trods, --
ja, tifold mere vildt og fort,
end ellers vi det havde gjort. --
Se, Agnes, se den stribe blå,
som solens glød nu glittrer på;
snart kruser den sig, snart den ler,
snart er den sølv, snart er den rav;
det er det store, friske hav,
som du der yderst ude ser!
Og kan du se den mørke røg,
som længe langsmed leden strøg?
Og kan du se den sorte prik,
som nu just rundt om næsset gik?
Se, det er dampen; -- din og min!
Nu står den fjorden lige ind!
Iaften står den ud fra fjord,
tilhavs, med dig og mig ombord! --
Der slører tågen tung og grå. --
Sig, Agnes, fik du øje på
hvor smukt sig hav og himmel malte?

AGNES (ser åndsfraværende lige ud og siger):

Ja visst. Men sig mig om du så --?

EJNAR.

Hvad?

AGNES (uden at se på ham og dæmpet som i en kirke).

Hvor han vokste, mens han talte!

(hun går nedover stien. EJNAR følger.)

*

(Vej langs fjeldvæggen med vildt dyb udfor til højre. Ovenfor og bag berget skimtes større højder med tinder og

sne.)

BRAND (kommer oppe på stien, går nedover, standser midtvejs på en frem springende knart og ser ned i dybet).

Ja, jeg kender mig igen!
Hvert et bådnøst, hver en grænd,
Jordfaldsbakken, osets birke,
og den gamle brune kirke,
elvekantens olderbuske,
alting kan fra barn jeg huske.
Men jeg tror, at mere gråt
er det nu, og mere småt;
og på berget skavlen hænger
mere yderligt end da,
har af dalens snevre himmel
skåret bort endnu en strimmel
luder, truer, skygger, stænger, --
stjæler mere sol ifra.

(sætter sig og ser langt udover.)

Fjorden. Var den og den gang
lige styg og lige trang?
Det er bygevejr. Der står
ind en råsejlsjagt for børen.
Sør, indunder hamrens skygge,
øjner jeg en bod, en brygge,
og der bag en rødmalt gård! --
Det er enkens gård på øren!
Enkens gård. Min barndoms hjem.
Minders minder myldrer frem.
Der, imellem strandens stene,
blev min barnesjæl alene. --

Over mig er klemslens vægt,
tyngslen af at stå i slægt
med en ånd, som altid peged
jordvendt, udenfor mit eget.
Alt, hvad stort jeg vilde før,
vimrer nu som bag et slør.
Modet, magten har mig sveget,
hug og sjæl blir slap og sprød;
her, ved nærmeisen af hjemmet,
ser jeg på mig selv som fremmed,
vågner bunden, klippet, tæmmet,
Samson lig i skøgens skød.

(ser atter ned i dybet.)

Hvad er der for færd og virke?

Ud fra hver en plads og grænd
stævner kvinder, børn og mænd.
Snart i urd og snart i brækker
taber sig de lange rækker,
dukker atter op igen --
fremme ved den gamle kirke.

(rejser sig.)

O, jeg kan jer ud og ind,
slappe sjæle, sløve sind!
Hele eders Fadervor
har ej såpas viljevinge,
ikke såpas angstens drøn,
at deraf tilhimmels når, --
klangfuldt, som en røst skal klinge, --
andet end den fjerde bøn!
Den er landets løsen jo,
den er folkets feltråb blevet.
Ud af sammenhængen revet,
ind i alle hjerter skrevet,
ligger den som stormfordrevet
vrag af eders hele tro! --
Væk fra dette klumre slug!
Der er grubeluft herinde; --
her kan ingen fanes dug
flagre frit for friske vinde?

(vil gå; en sten kastes ovenfra og ruller nedigennem lien tæt ved ham.)

BRAND (råber op).

Hej der! Hvem kaster sten?

(GERD, en femtenårs pige, løber oppe på bergkammen med stene i forklædet.)

GERD.

Han skreg!
Jeg traf!

(kaster igen.)

BRAND.

Hør, barn; stands denne leg!

GERD.

Der sidder han foruden mén
og vipper på en vindfældt gren!

(kaster igen og skriger.)

Der kommer han så vild som før!
Hjælp! Hu! Han hugger mig med klør!

BRAND.

I Herrens navn --!

GERD.

Hyss! Hvem er du?
Stå stilt, stå stilt; han flyver nu.

BRAND.

Hvem flyver?

GERD.

Så du ikke høgen?

BRAND.

Her? Nej.

GERD.

Den store stygge fugl
med kammen fladt på panden strøgen,
med rand om øjet rød og gul!

BRAND.

Hvor går din vej?

GERD.

Til kirke.

BRAND.

Så?
Da kan vi to jo følge slå.

GERD.

Vi to? Nej, jeg skal opad her.

BRAND (peger nedover).

Men der er kirken jo!

GERD (ser hånligt smilende på ham og peger ned).

Den der?

BRAND.

Ja visst; kom med.

GERD.

Nej; der er stygt.

BRAND.

Stygt? Hvorfor?

GERD.

Jo, for der er smal.

BRAND.

Hvor har du set en større bygt?

GERD.

En større? Å, det véd jeg godt.
Farvel!

(går opover.)

BRAND.

Går der din kirkevej?
Den bær jo til den vilde hej.

GERD.

Følg med mig, du, så skal du se
en kirke bygt af is og sne!

BRAND.

Af is og sne! Nu går det op!
Derinde mellem tind og top,
jeg komme kan fra gut ihug,
der findes skal et dalstrøgs slug;
Iskirken tror jeg det blev kaldt;
om den blev mange slags fortalt;
et frossent tjern er gulv og toft,
på skavlen ligger sneen kram
og spænder vidt sig, som et loft,
udover søndre væggens kam.

GERD.

Ja, det ser ud som is og fjeld,
men er nu kirke lige vel.

BRAND.

Gå aldrig did; et vindstøds kast
har tidtnok voldt at bræen brast;
et skrig, et rifleskud er nok --

GERD (uden at høre på ham).

Kom med og se en rensdyrflok,
som skreden slog, så op den kom
ivår først med den store flom.

BRAND.

Gå aldrig did; der er ej trygt!

GERD (peger ned).

Gå aldrig did; for der er stygt!

BRAND.

Guds fred med dig.

GERD.

Kom heller med!
Deroppe messer fos og skred;
der præker vind på jøklens vold,
så du blir både hed og kold.
Og høgen slipper aldrig ind;
han slår sig ned på Svartetind, --
der sidder han, det styggetøj,
som hane på min kirkefløj.

BRAND.

Vild er din vej og vild din sjæl, --
en langelek med sprukken fjæl.
Af slet blir slet kun, slet og ret, --
men ondt til godt kan vendes let.

GERD.

Der kommer han med vingesus!
Nu får jeg se at nå ihus!
Farvel; i kirken er jeg tryg, --
hu, hvor han kommer arg og styg!

(skriger.)

Kom ikke nær! Jeg kaster sten!
Slår du med klo, slår jeg med gren!

(flygter opover fjeldet.)

BRAND (efter et ophold).

Se, det var og en kirkegæst.
I dal, -- på hej, hvem gør det bedst?
Hvem vimrer værst og vildest frem,
hvem famler længst fra fred og hjem, --
det letsind som, med krans af løv,
lar legen gå langs brattest slug, --
det slapsind, som går vejen sløv,
fordi det så er skik og brug, --
det vildsind, som har slig en flugt,
at fast hvad ondt det ser, blir smukt? --
Til kamp på tvers, til kamp på langs
mod denne trippelallians!
Jeg ser mit kald; det glittrer frem,
som sol igennem glugg påklem!
Jeg véd mit hverv; de trolde tre
i faldet bøder verdens ve; --
får slægten dem først lagt i grav,
da viftes verdenspesten af!
Op; rust dig, sjæl! Dit sverd fra lænd!
Til kamp for himlens odelsmænd!

(han stiger ned i bygden.)

ANDEN AKT.

(Nede ved fjorden med bratte bergvægge omkring. Den gamle forfaldne kirke ligger på en liden bakke i nærheden. Et uvejr trækker op.)

(ALMUEN, MÆND, KVINDER og BØRN, er samlet i klynger dels på stranden dels i bakkerne. FOGDEN sidder i midten på en sten; en SKRIVERKARL hjælper ham; der deles korn og levnetsmidler ud. EJNAR og AGNES står omringet af en flok længere borte. Nogle både ligger i fjæren. BRAND kommer frem på kirkebakken uden at mærkes af mængden.)

EN MAND (bryder sig gennem trængslen).

Af vejen!

EN KVINDE.

Jeg kom først!

MANDEN (skubber hende tilside).

Gå væk!

(trænger sig frem til FOGDEN.)

Se her; fyld gabet i min sæk!

FOGDEN.

Giv tid.

MANDEN.

Ugørligt; -- jeg må hjem;
der sidder sultne fire -- fem!

FOGDEN (spasende).

Du véd ej tallet på en prik?

MANDEN.

Én drog med døden, da jeg gik.

FOGDEN.

Bi lidt. Du står på listen vel?

(blader i sine papirer.)

Nej; -- jo, du står. Det var dit held.

(til SKRIVERKARLEN.)

Giv nummer ni og tyve sit. --
Nå, nå, i godtfolk, vendt dog lidt!
Nils Snemyr?

EN MAND.

Ja!

FOGDEN.

Idag du får
trekvart kun mod hvad du fik sidst
I er jo færre nu.

MANDEN.

Ja visst, --
hun Ragnhild døde ret igår.

FOGDEN. (noterer).

Én mindre. Spart er altid spart.

(til MANDEN, som fjerner sig.)

Men far nu ikke hen i fart
og gift dig anden gang!

SKRIVERKARLEN (fniser).

Hi, hi!

FOGDEN (hvast).

Hvad ler De af?

SKRIVERKARLEN.

Jeg lo fordi
herr fogden er så morsom.

FOGDEN.

Ti!

Det stævne her er ingen spas;
men bedste råd mod gråd er fjas.

EJNAR (træder ud af flokken med AGNES).

Nu har jeg tømt den sidste lomme,
og pung og tegnebog er tomme; --
ombord jeg kommer som en fant,
og sætter uhr og stok i pant.

FOGDEN.

Ja, I to kom i rette stund.
Hvad jeg har samlet, er kun lidt;
det slår ej til, som hver kan vide,
når fattig hånd og halvmæt mund
skal skifte deles del af sit med dem,
som intet har at bide.

(får øje på BRAND og peger op.)

En til! Velkommen! Har De hørt
om hungersnøden, flommen, tørken,
så løs for pungen, er den snørt.
Vi tar imod af alle slags.

Vort forråd er på bunden straks; --
fem fiske små i armods ørken
gør intet måltid nutildags.

BRAND.

Ti tusend, i en afguds navn
delt ud, blev ingen sjæl til gavn.

FOGDEN.

Det var ej ord jeg bad Dem om.
Ord er kun sten, er maven tom.

EJNAR.

Det er umuligt, at du véd
hvor hårdt og længe folket led!
Brand, her er uår, sult og sot.
Her ligger lig --

BRAND.

Jeg ser det godt.
På hvert et øjes blygrå ring
det kendes hvem som holder thing.

FOGDEN.

Og endda står De hård som flint!

BRAND (træder ned iblandt mængden og siger med eftertryk)

Hvis livet her gik slapt og lindt,
gik trægt sin gang med hverdagsnød,
da ynked jeg jert skrig om brød.
Må du på fire krybe hjem,
da kommer dyret i dig frem.
Går dag for dag i lummer ro,
i skridtgang som et ligfærdstog.
da ligger det så nær at tro
sig strøgen ud af Herrens bog.
Men eder var han mere god;
han dryssed rædsel i jert blod;
med dødsnøds svøber han jer slog;
hvad dyrt han gav, han atter tog --

FLERE RØSTER (afbryder ham truende).

Han sparker os i al vor nød!

FOGDEN.

Han skælder os, som gav jer brød?

BRAND (ryster på hovedet).

O, kunde alt mit hjerteblod
jer læske som en helsens flod,
det skulde vælde frem i flom
til årens seng var tør og tom.
Men her at hjælpe var en synd!
Se, Gud vil løfte jer af dynd; --
et livsfolk, -- om end spredt og svagt,
af trængslen suger marg og magt;
det sløve syn får falkeflugt,

og skuer vidt og skuer smukt,
den veke vilje skyder ryg
og ser bag striden sejren tryg;
men avler nød ej adelsfærd,
er flokken ej sin frelse værd!

EN KVINDE.

Der slår et uvejr over fjord,
som om det vaktes ved hans ord!

EN ANDEN.

Han ægger Gud! Min spådom mærk!

BRAND.

Jer Gud gør intet underværk!

KVINDERNE.

Se vejret! Se!

RØSTER BLANDT MÆNGDEN.

Af bygden driv
den hårde sjæl med sten og kniv!

(Almuen stimier truende sammen om BRAND. FOGDEN træder imellem. -- EN KVINDE, forvildet og forreven, kommer ilsomt ned over bakkerne.)

KVINDEN (skriger frem mod flokken).

Hvor får jeg hjælp i Jesu navn!

FOGDEN.

Hvad trænges? Nævn hvad nød, hvad savn --

KVINDEN.

Ej nød, ej savn det gælder nu!
Det gælder verdens værste gru!

FOGDEN.

Hvad er det? Tal!

KVINDEN.

Jeg har ej røst!
Hvor findes presten? -- Hjælp og trøst!

FOGDEN.

Her er ej prest --

KVINDEN.

Fortabt, fortabt!
Hård var du, Gud, at jeg blev skabt!

BRAND (nærmer sig).

Kanhænde dog her findes én.

KVINDEN (griber ham om armen).

Så lad ham komme, vær ej sen!

BRAND.

Nævn mig din nød, så kommer han.

KVINDEN.

Tversover fjorden --

BRAND.

Nu?

KVINDEN.

Min mand --
tre sultne små, og huset tømt, -- --
sig nej, sig nej, -- han er ej dømt!

BRAND.

Tal først.

KVINDEN.

Min barm var tørket ud;
os hjalp ej mennesker, ej Gud;
den yngste tungt med døden drog;
det skar hans sjæl; han barnet slog --!

BRAND.

Han slog --!

ALMUEN (i rædsel).

Sit barn!

KVINDEN.

I samme stund
han så sin gernings afgrundsbund!
Hans anger flommed som en elv;

han lagde voldshånd på sig selv. --
Kom, berg hans sjæl trods vejr og sjø!
Han kan ej leve, tør ej dø;
med liget ligger han i favn
og skriger på den ondes navn!

BRAND (stille).

Ja, her er nød.

EJNAR (bleg).

Er muligt sligt!

FOGDEN.

Han hører ej til mit distrikt.

BRAND (kort, til almuen).

Gør loss en båd og sæt mig over!

EN MAND.

I sligt et vejr? Det ingen vover!

FOGDEN.

Rundt fjorden går en sti --

KVINDEN.

Nej, nej, --
nu findes ingen farbar vej;
jeg foer den, men et elvebrudd
skar lige bag mig kloppen ud!

BRAND.

Gør båden loss.

EN MAND.

Umuligt nu;
det bryder over grund og flu!

EN ANDEN.

Se der! Et kast fra højden strøg,
så hele fjorden står i røg!

EN TREDJE.

Er vejret sligt, med slag og skrald,
så lyser provsten messefald!

BRAND.

En syndersjæl, sin domsstund nær,
ej venter efter vind og vejr!

(går ned i en båd og løser sejlet.)

I vover båden?

EJEREN.

Ja; men bliv!

BRAND.

Godt; kom nu den, som vover liv!

EN MAND.

Jeg går ej med.

EN ANDEN.

Og ikke jeg!

FLERE.

Det var den lige dødsens vej!

BRAND.

Jer Gud hjalp ingen over fjord;
men husk, at min er med ombord!

KVINDEN (vrider hænderne):

Han ufrelst dør!

BRAND (råber fra båden):

Én mand er nok
til hjælp med øsekar og fok!
Kom, en af jer, som nylig gav!
Giv, mænd, giv indtil død og grav!

FLERE (viger tilbage).

Kræv aldrig sligt!

EN ENKELT (truende).

Af båden ud!
Det er for stærkt at friste Gud!

FLERE RØSTER.

Se, vejret vokser!

ANDRE.

Linen brast!

BRAND (hugger sig fast mod bådshagen og råber til den fremmede kvinde).

Godt; kom da du; men kom i hast!

KVINDEN (viger tilbage).

Jeg! Her, hvor ingen --!

BRAND.

Lad dem stå!

KVINDEN.

Jeg kan ej!

BRAND.

Kan ej?

KVINDEN.

Husk de små --!

BRAND (ler).

Dynd er den grund, I bygger på!

AGNES (vender sig med blussende kinder raskt om til EJNAR,
lægger hånden på hans arm og siger):

Har alt du hørt!

EJNAR.

Ja; han er stærk!

AGNES.

Gud signe dig! Du véd dit værk!

(råber til BRAND:)

Se, -- her er én, som vel er værd
at følge med på frelsens færd!

BRAND.

Så kom!

EJNAR (bleg).

Jeg!

AGNES.

Gå! Jeg har dig skænkt!
Højt ser mit syn, som før var sænkt!

EJNAR.

Før dig jeg traf, jeg skulde skænkt
mig selv, og villig med ham styrt --

AGNES (bævende).

Men nu --!

EJNAR.

Mit liv er ungt og dyrt; --
jeg kan det ej!

AGNES (viger tilbage).

Hvad har du sagt!

EJNAR.

Jeg tør det ej!

AGNES (skriger ud).

Nu blev der lagt,
med stormslag og med strømnings fos,
et verdenshav imellem os!

(til BRAND:)

Jeg går i båden!

BRAND.

Godt; så kom!

KVINDERNE (forfærdede, idet hun springer ombord).

Hjælp, Jesus!

EJNAR (griber fortvivlet efter hende).

Agnes!

HELE MÆNGDEN (iler til).

Stands! Vend om!

BRAND.

Hvor ligger huset?

KVINDEN (peger ud).

Ende der, --
på næset bag det svarte skær!

(båden støder fra land.)

EJNAR (skriger efter dem).

Husk dine syskend; husk din moer!
Frels livet!

AGNES.

Her er tre ombord!

(Båden sejler. Almuen stimler sammen på højderne
og ser efter den i stærk spænding.)

EN MAND.

Han klarer odden!

EN ANDEN.

Nej!

FØRSTE.

Jo, se, --
han har den agter alt i læ!

ANDEN.

En kastevind! Den har dem fat!

FOGDEN.

Se, se, -- den stryger med hans hat!

EN KVINDE.

Så svart, som korpens vinge, slår
i vejret vildt hans våde hår!

FØRSTE MAND.

Alt står i kog og røg.

EJNAR.

Hvad var
det skrig, som gennem stormen skar?

EN KVINDE.

Det kom fra fjeldet.

EN ANDEN (peger op).

Der står Gerd
og ler og hujer ad hans færd!

FØRSTE KVINDE.

Hun blæser i et bukkehorn
og kaster sten som koglekorn!

ANDEN KVINDE.

Nu slang hun hornet som en vånd
og tuder i den hule hånd!

EN MAND.

Ja, tud og skrig, du stygge trold, --
den karl har både vagt og skjold!

EN ANDEN.

I værre vejr, med ham tilrors,
står trygt jeg næste gang tilfjords.

FØRSTE MAND (til EJNAR).

Hvad var han?

EJNAR.

Prest.

ANDEN MAND.

Ja, hvad han var, --
det kendtes vel, han var en karl!
I ham var mod og magt og trods.

FØRSTE MAND.

Det var en rigtig prest for os!

MANGE RØSTER.

Ja, det var rigtig prest for os!

(de spreder sig ud over bakkerne.)

FOGDEN (samler sine papirer og bøger).

Det formløst er i alle fald

at træde op i fremmed kald,
og gribe ind og vove liv
foruden tvingende motiv. --
Jeg gør bestandig og min pligt, --
men altid indom mit distrikt.

(går).

*

(Udenfor hytten på næset. Det er langt på dagen. Fjorden ligger blank og stille.)

(AGNES sidder nede ved stranden. Lidt efter kommer BRAND ud af døren.)

BRAND.

Det var døden. Af den tvælted
alle rædslers stænk og skræk;
nu med stille store træk
ligger han så lys og lettet.
Kan et svigtende bedrag
gøre nat til slig en dag?
Af sin vilde helvedbrøde
så han ydre skorpen kun, --
det, som nævnes kan med mund, --
det, som gribes kan med hænder, --
som hans navn med brandflek skænder, --
volden mod den lille døde.
Men de to, som sad forskræmt,
stirrende med store øjne,
stilt, som fugle sammenfløjne,
op i skorstenskrogen klemt, --
de, som bare så og så, --
skønte ikke selv hvorpå, --
de, hvis sjæle fik en plet
ætset ind, som ej de skrubber
af i tidens slid og tvæt,
selv som bøjde sølvhårsgubber, --
de, hvis livsens-elv skal rinde
ud fra dette stygge minde, --
de, som nu skal gro i lys
af hans nattegernings gys, --
de, som aldrig ud kan brænde
denne tankes ådselbål, --
dem han mægted ej at kende
som de to, der har ihænde
just det store eftermål. --
Og fra dem går kanske ud
led på led til synd og brudd.
Hvorfor? Hule afgrundssvar, --

de var sønner af sin faer!
Hvad skal stryges ud i stilhed?
Hvad skal jævnes ud med mildhed?
Når begynder ansvarsvægten
af ens arvelod fra slægten?
Hvilken thingdag, hvilken dommer,
når det store forhør kommer!
Hvem skal prøve, hvem skal vidne,
hvor enhver er delinkvent;
hvem tør lægge frem sit skidne
transporterte dokument?
Tages da for godt det svar:
Gælden skriver sig fra faer? --
Svimmeldybe nattegåde,
ingen mægter dig at råde.
Men på afgrundsbredden danser
sværmen uden sind og sanser; --
sjæle skulde skrige, bæve, --
men ej én blandt tusend øjner,
hvilket skyldberg der sig højner
fra det lille ord: at leve.

(Nogle mænd af almuen kommer frem bag huset og nærmer sig BRAND.)

EN MAND.

Vi skal nok mødes anden gang.

BRAND.

Han har til eders hjælp ej trang.

MANDEN.

Selv er han løst og hjulpen; men
i stuen sidder tre igen.

BRAND.

Og så?

MANDEN.

Af smulerne, vi fik,
vi førte med en liden slik --

BRAND.

Hvis alt du gav foruden livet,
da vid, at du har intet givet.

MANDEN.

Hvis han, som her nu ligger død,
idag var stedt i livsensnød
og skreg om hjælp fra hådens hvælv,
jeg skulde vovet livet selv.

BRAND.

Men sjælens nød har ingen vægt?

MANDEN.

Husk på, vi er en slæbets slægt.

BRAND.

Så vend jert hele fulde syn
fra lyset over åsens bryn;
skel ej, som nu, med venstre øjet
tilhimmels, og det højre vendt
mod muldet, hvor, med ryggen bøjet,
I har jer selv for åget spændt.

MANDEN.

Jeg havde tænkt, du heller gav
det råd at ryste åget af.

BRAND.

Ja, om I kan.

MANDEN.

Du ejer magt.

BRAND.

Gør jeg?

MANDEN.

Alt mangen har os sagt
og vist, hvor vejen var, før nu; --
de pegte, men du gik den, du.

BRAND.

Du mener --?

MANDEN.

Ikke tusend ord
sig prenter, som én gernings spor.
Vi søger dig i bygdens navn; --
vi ser, en mand er just vort savn.

BRAND (urolig).

Hvad vil I mig?

MANDEN.

Bliv du vor prest.

BRAND.

Jeg? Her!

MANDEN.

Du har vel hørt og læst,
vor menighed er presteløs?

BRAND.

Ja nu jeg mindes --

MANDEN.

Før i tiden
var bygden stor, nu er den liden.
Da uår kom, da kornet frøs,
da sot faldt over folk og fæ,
da armod slog hver mand iknæ,
da nøden sang hver sjæl i døs,
da her blev dyrt på sul og sæd, --
da blev her prestedyrtid med.

BRAND.

Kræv hvad du vil, men aldrig sligt!
På mig er lagt en større pligt.
Jeg trænger livets stærke røre,
jeg trænger verdens åbne øre.
Hvad skal jeg her? Hvor fjeldet stænger,
har mandemælet ingen magt.

MANDEN.

Hvor fjeldet svarer, lyder længer
det ord, som fuldt og stærkt blir sagt.

BRAND.

Hvem lukker sig i gruben inde,
når vangen vinker fri og flak?
Hvem pløjer ødemarken brak,
når der er odlet land at finde?
Hvem vil af kærner høste frugt,
når ungtræer står i modningsaldren?

Hvem sløver sig i døgnværkskvaldren,
når han har syners lys og flugt?

MANDEN (ryster på hovedet).

Din dåd forstod jeg, -- ej dit ord.

BRAND.

Spørg ikke mer! Ombord, ombord!

(vil gå.)

MANDEN (træder i vejen for ham).

Det kald, som ej du slippe vil,
det værk, som nu du stunder til, --
det er dig altså dyrt?

BRAND.

Mit liv
i et og alt det er!

MANDEN

Så bliv!

(med eftertryk.)

Hvis alt du gav foruden livet,
så husk, at du har intet givet.

BRAND.

Ét ejes, som du ej kan skænke;
det er dit eget indre selv.
Du tør ej binde, tør ej lænke,
du tør ej stemme kaldets elv; --
den vil sin vej til havets hvælv.

MANDEN.

Blev den i myr og tjern begravet, --
den når som dugg tilslut dog havet.

BRAND (ser visst på ham).

Hvo gav dig slige ord i munden?

MANDEN.

Du gav mig dem i storværkstunden.
Da stormen skreg, da sjøen slog,
da frem trods storm og sjø du drog,

da for en rådløs syndersjæl
du satte livet på en fjæl, --
da strøg det gennem mangt et sind
snart koldt, snart varmt, som sol og vind,
da ringed det som klokkeklemt -- --

(sænker stemmen.)

Imorgen, kanske, er det glemt;
da firer vi det løftningsflag,
du hejste over os idag.

BRAND.

Hvor kraft ej er, der er ej kald.

(hårdt.)

Kan ej du være, hvad du skal, --
så vær alvorligt, hvad du kan;
vær helt og holdent muldets mand.

MANDEN (ser en stund på ham og siger):

Ve dig, som slukte, da du gik;
ve os, som så et øjeblik!

(han går; de øvrige følger stille efter.)

BRAND (ser længe efter dem).

En for en med højde nakker
går den stille klynge hjem.
Sindet sturer, foden sakker,
staver tungt og træt sig frem;
hver af dem med tungsinds lader
går som truet af et ris,
går, som menneskenes fader
dreven ud af Paradis, --
går, som han, med skyldslørt tinding, --
ser, som han, i mørkets gab, --
bær, som han, sin kundskabs vinding, --
bær, som han, sin blindheds tab;
Mennesket jeg kækt har villet
skabe nyt og helt og rent; --
der er værket, -- brødens billed,
ikke Guds, som det var ment. --
Ud herfra til større vidder;
her er rum ej for en ridder!

(vil gå, men standser, idet han ser AGNES ved stranden.)

Se, hvor lyttende hun sidder,
som om her var sang i luften.
Lyttende hun sad i båden,
da den skar de rørte vande, --
lyttende hun holdt i tuften, --
lyttende hun havråksfråden
rysted af sin klare pande.
Det ser ud som hørslen bytted
plads og hun med øjet lytted.

(nærmer sig.)

Unge pige, er det fjordens
krumme vej, som synet følger --?

AGNES (uden at vende sig).

Hverken fjordens eller jordens;
begge sig for synet dølger.
Men en større jord jeg skimter;
skarpt mod luften står dens runding:
have ser jeg, floders munding;
solblink gennem tågen glimter.
Jeg ser slaglys, luerøde,
legende om skyslørt tinde,
ser en umålt ørkens øde.
Store palmer står derborte,
svajer i de hvasse vinde,
kaster bag sig skygger sorte.
Intet livstegn er at finde;
det er ligt en jord, som skabes;
og jeg hører røster runge,
og jeg hører stemmer tolke:
nu du frelses eller tabes;
gør dit værk, det ansvarstunge; --
denne jord skal du befolke!

BRAND (reven med).

Sig, hvad mer du ser!

AGNES (lægger hånden på brystet).

Herinde
kan jeg kende kræfter ulme,
kan jeg føle floder svulme,
kan jeg se en dagning rinde.
Hjertet, lig en verden, vider
stort sig ud til alle sider,
og jeg hører stemmer tolke:
denne jord skal du befolke!

Alle tanker, som skal komme,
hver en gerning, som skal gøres,
vågner, hvisker, ånder, røres,
som om fødslens stund var omme;
og jeg aner mer end øjner
ham, som ovenom sig højner,
føler at han skuer ned
fuld af sorg og kærlighed,
lys og mild som morgenrøden,
og bedrøvet dog til døden;
og jeg hører røster runge:
nu du skabe skal og skabes;
nu du frelses eller tabes; --
gør dit værk, det ansvarstunge!

BRAND.

Indad; indad! Det er ordet!
Did går vejen. Der er sporet.
Eget hjerte, -- det er kloden,
nyskabt og for Gudsliv moden;
der skal viljegribben dødes,
der den nye Adam fødes.
Lad så verden gå sin gang
under trældom eller sang; --
men ifald vi fiendtligt mødes, --
hvis mit værk den knuse vil, --
da, ved himlen, slår jeg til!
Plads på hele jordens hvælv
til at være helt sig selv, --
det er lovlig ret for manden,
og jeg kræver ingen anden!

(tænker stille en stund og siger:)

Være helt sig selv! Men vægten
af ens arv og gæld fra slægten?

(standser og ser ud.)

Hvem er hun, som jordvendt kommer
klavrende opover bakken,
kroget, ludende med nakken?
For at puste må hun stå,
støtter sig for ej at slingre,
griber med de magre fingre
hvast i sine dybe lommer,
som en skat hun slæbte på.
Om den visne benrad slænger
stakken, som en fjærhams lægg;

hånden krummer sig som tænger;
hun er ørnen lig, der hænger
spigret på en stabbursvæg.

(pludselig angst.)

Hvilket iskoldt barneminde,
hvilket gufs fra hjem og fjord
drysser rim om denne kvinde, --
drysser værre rim herinde -- --?
Nådens Gud! Det er min moer!

BRANDS MODER

(kommer opover, standser halvvejs synlig i bakken, holder hånden skyggende over øjnene og ser sig om).

Her, har de sagt, han var.

(kommer nærmere.)

Den onde
tae solen -- hun gør halvt mig blind!
Søn, er det dig?

BRAND.

Ja.

MODEREN (gnider øjnene).

Hu; det skin
det brænder en i synet ind;
en kan ej skille prest fra bonde.

BRAND.

Derhjemme så jeg aldrig sol
fra løvet faldt til gøgen gol.

MODEREN (ler stille).

Nej, der er godt. Der blir en frossen,
som istap-kallen over fossen.
En blir så stærk, at hvadsomhelst
en tør, -- og tror sig endda frelst.

BRAND.

Goddag. Farvel. Min tid er knap.

MODEREN.

Ja, du har altid været rap.
Som gut du stunded bort herfra --

BRAND.

At bort jeg foer, dig tyktes bedst.

MODEREN.

Ja, det var skelligt nu som da;
det trængtes vel at du blev prest.

(betragter ham nærmere.)

Hm, han er vokset stærk og stor.
Men agt nu bare på mit ord, --
vær vaer om livet!

BRAND.

Er det alt?

MODEREN.

Ja, livet? Ja, hvad er der mere?

BRAND.

Jeg mener: rådet, som nu faldt,
er det det hele?

MODEREN.

Véd du flere,
så brug dem som du vil. Men livet,
berg det for mig; jeg har det givet.

(vred.)

Det spørges vidt, hvad du har øvet;
og det har gjort mig ræd og skræmt.
Tilfjords idag! Du kunde røvet,
hvad du for min skyld skulde gemt.
Du er den eneste i slægten.
Du er min søn, mit kød og blod.
Du slutter af, som tagryg-lægten,
det hus, jeg tømred, fod for fod.
Hold fast; stå stærk; bær lange tider!
Vær vaer om livet! Aldrig svigt!
At leve er en arvings pligt, --
og du blir min -- engang -- omsider --

BRAND.

Så? Derfor er det, at du kommer
og søger mig med fyldte lommer?

MODEREN.

Søn, er du gal!

(viger tilbage.)

Kom ikke nær!
Bliv stående! Jeg slår med staven!

(roligere.)

Hvad mente du med det? -- Hør her!
Jeg ældes år for år; det bær
sent eller tidligt frem mod graven;
så får du alt, hvad jeg har ejet;
det ligger tællet, målt og vejet. --
Jeg har ej på mig! -- Hjemme ligger
det hele. Det er ikke stort;
men den, som får det, er ej tigger. --
Stå der du står! Kom ej herbort! --
Jeg lover dig, jeg skal ej putte
i sprækker eller grave ned
en hvid på noget ukendt sted, --
ej gemme noget under stene,
i muren, under gulvets fjæl; --
du, sønnen min, får arven hel;
altsammen går til dig alene.

BRAND.

På visse vilkår?

MODEREN.

På det ene,
at ej du skal med livet rutte.
Hold ætten oppe, søn for søn;
jeg kræver ingen anden løn.
Og sørg så for, at intet spildes, --
at intet deles eller skilles; --
øg, eller ikke, hvad du får;
Men gem det, gem det år for år!

BRAND (efter et kort ophold).

En sag får klares mellem os.
Jeg har fra gut af vist dig trods; --
jeg var ej søn, du var ej moer,
til du blev grå og jeg blev stor.

MODEREN.

Jeg kræver ikke klap og smek.
Vær som du vil; jeg er ej vek.
Vær hård, vær strid, vær istapkold, --
det kløver ej mit bringeskjold;
gem blot din arv, -- om død og gold, --
når kun den er i slægtens vold!

BRAND (går et skridt nærmere).

Og hvis jeg tvertom fik isinde
at strø den ud for alle vinde?

MODEREN (tumler tilbage).

Strø ud, hvad gennem trældoms-år
har krøgt min ryg og blegt mit hår!

BRAND (nikker langsomt).

Strø ud.

MODEREN.

Strø ud! Hvis det du gør,
for vinden ud min sjæl du strør!

RRAND.

Og hvis jeg gør det lige vel?
Hvis ved din seng jeg står en kveld,
når lys er foran lejet sat,
når du med salmebog i hænder
skal sove dødens første nat, --
hvis da jeg gramser, famler, kender,
hvis frem jeg finder skat for skat, --
hvis jeg taer lyset, hvis jeg tænder --

MODEREN (nærmer sig i spænding).

Hvor har du denne tanke fra?

BRAND.

Hvorfra? Skal jeg fortælle?

MODEREN.

Ja!

BRAND.

Ifra et barndomseventyr,
som aldrig af mit minde flyr,
som skræmmer sjælen, lig et ar

ifra et helet hareskar.
Det var en høstkveld. Død var faer,
og du lå syg. Jeg sneg mig ind,
hvor han lå bleg i vokslysskin.
Jeg stod og stirred fra en krog,
og så han holdt en salmebog;
mig undred mest den dybe dvale,
og hvi hans håndled var så smale;
jeg kendte lugt af kuldslået lin; --
da hørte jeg på gangen trin; --
ind kom en kvinde, så mig ej, --
hun gik til sengen rakt sin vej.
Hun gav sig til at gramse, rode;
først flytted hun den dødes hode,
så trak hun frem en bundt, så flere, --
hun tælled, hvisked: mere, mere!
Så grov hun ud af sengens puder
en pakke, bunden til med knuder;
hun rev, hun hugg med ilske hænder,
hun bed den op med sine tænder.
Hun grov påny. Hun hitted flere.
Hun tælled, hvisked: mere, mere!
Hun græd, hun bad, hun jamred, svor;
hun vejred efter gemslers spor, --
og fandt hun, -- fluks med jublens angst
hun skød, som falken, på sin fangst.
Tilslut var hver en lønkrog tømt;
hun gik af stuen som en dømt;
hun svøbte fundet i en pjalt
og stønned si ilt: så det var alt!

MODEREN.

Mit krav var stort, mit fund var skralt;
og det var mer end dyrt betalt.

BRAND.

Det blev dig dyrere endda;
mit sønnesind det stjal dig fra.

MODEREN.

Lad gå. Det er jo gammel brug
at købe gods for sind og hug.
Jeg gav fra først en større pris;
jeg tror, jeg gav mit livs forlis.
Jeg noget gav, som nu er slukt; --
det står mig for som lys og flugt,
som noget både dumt og smukt; --

jeg gav, hvad knapt jeg længer véd; --
folk kaldte det for kærlighed. --
Jeg mindes godt, min strid var svar;
jeg mindes godt det råd fra faer:
glem husmandsgutten; tag den anden;
agt ikke på hans visne krop;
det er en karl med kløgt i panden;
han øger ejet dobbelt op! --
Jeg tog ham, men fik skam til tak.
Til dobbelt op han aldrig rak.
Men siden har jeg slæbt og slidt,
så nu der fattes ikkun lidt.

BRAND.

Og mindes du, så nær din grav,
at sjælen du på købet gav?

MODEREN.

At det jeg mindes, vistes bedst,
da sønnen min blev sat til prest.
Når timen kommer, for min tarv
du sørge skal til tak for arv.
Jeg ejer både fast og løst;
du ejer ord og magt og trøst.

BRAND.

Så klog du er, du så dog fejl,
da mig du så i hjemmets spejl.
Der gives fler langs li og led
med slig forældrekærlighed; --
I ser i barnet en forvalter
for husets efterladte pjalter;
af evigheden går et skær
forbi jer tanke hist og her;
I griber efter den og mener
I tingen er på livet nær,
når æt og arv I sammengrener, --
at døden I med livet ener,
at evighed som sum I får
af sammenlagte rækker år.

MODEREN.

Gransk ikke, søn, din moders sind,
men tag din arv, når den blir din.

BRAND.

Og gælden?

MODEREN.

Gælden? Hvilken gæld?
Der er ej nogen gæld.

BRAND.

Nu vel;
men hvis der var, -- jeg måtte svare
til hvert et skyldbrev, alting klare.
Søns sag det er, at alle krav
sker fyldest på hans moders grav;
var huset tomt, når jeg det tog, --
jeg arved dog din skyldnerbog.

MODEREN.

Så byder ingen lov.

BRAND.

Ej den,
som skreven er med blæk og pen;
men i hvert ærligt sønnesind
en anden lov står ristet ind, --
og denne lov skal fyldest ske.
Forblindede, lær dog at se!
Guds bo på jord har du forringet,
dit sjælelån har du forødt,
det billed, hvori du blev født,
har du med dyndets skimmel dækt;
den ånd, som engang var bevinget,
har du i myldret vingestækt.
Det er din gæld. Hvor vil du hen,
når Herren kræver sit igen?

MODEREN (sky).

Hvor jeg vil hen? Hvor hen?

BRAND.

Frygt ej;
din søn taer al din gæld på sig.
Gudsbilledet, som du har plettet,
i mig skal rejses viljetvættet!
Gå du kun trøstig til de døde.
Gældbunden sover ej min moer; --
jeg klarer gælden.

MODEREN.

Gæld og brøde?

BRAND.

Din gæld. Kun den; mærk vel mit ord.
Din sjælegæld din søn skal klare;
men for din synd må selv du svare.
Den sum af menneske, som blev
forskingret i en jordtræls stræv,
kan indtil sidste rest og hvid
betales ved en andens id;
men at den ødtes, det er brøden;
for den er anger -- eller døden!

MODEREN (urolig).

Det er nok bedst jeg kommer hjem
i skyggen under bræens brem;
her skyder giftig tankegrøde
i dette klumre solskins skær;
en blir af duften næsten svimmel.

BRAND.

Søg skyggen du; jeg er dig nær.
Og drages du mod lys og himmel,
og stunder du imod et møde,
da skik mig bud og jeg skal komme.

MODEREN.

Ja, du med dine straffedomme!

BRAND.

Nej, varm som søn og mild som prest
jeg værger dig mod rædslens blæst;
med sang jeg ved dit lejes fod
skal svale svien i dit blod!

MODEREN.

Det lover du med hånd og mund?

BRAND.

Jeg kommer i din angers stund.

(nærmere ved hende.)

Men vilkår sætter jeg, som du.
Alt, hvad til jord dig binder nu,

skal du frivilligt kaste af
og skride nøgen mod din grav.

MODEREN (slår vildt imod ham).

Byd ilden skilles fra sin hede,
sne fra sin frost, sjø fra sin væde!
Slå af!

BRAND.

Kast midtfjords barn af båden,
og bed at Gud vil signe dåden.

MODEREN.

Kræv anden bod; kræv sult og tørst, --
Men ikke det, som tykkes størst!

BRAND.

Går end det største udenom,
al resten mildner ej hans dom.

MODEREN.

Jeg lægger sølv i kirkeblok!

BRAND.

Alt?

MODEREN.

Søn, er meget ikke nok?

BRAND.

For dig er intet bodsværk, før,
som Hjob på askens hob, du dør.

MODEREN (vrider hænderne).

Mit liv forspildt, min sjæl forstødt;
om stakket tid mit gods forødt!
Så hjem og kryste tæt i favn
alt, hvad af mit endnu bær navn!
Mit gods, mit smertens barn, mit gods, --
for dig jeg rev mit bryst tilblods; --
nu hjem og græde som en moer
ved vuggen for sit syge noer. --
Hvi blev min sjæl da født i kød,
når kødets elsk er sjælens død? --
Bliv nær mig, prest! -- jeg véd ej nu

hvad sind jeg får i timens gru.
Må alting jeg ilive miste, --
jeg vil dog vente til det sidste.

(går.)

BRAND (ser efter hende).

Ja, din søn skal nær sig holde,
bie på din bodsstunds bud,
varme op din gamle kolde hånd,
så fort den rækkes ud.

(går nedover til AGNES).

Kvelden blev ej morgnen lig.
Da stod sind og hug til krig;
fjernt jeg hørte slagsang klinge,
vredens sverd jeg vilde svinge,
knuse løgnen, dræbe trolde,
klemme verden mellem skjolde.

AGNES (har vendt sig om og ser lyst op til ham).

Morgnen var mod kvelden bleg.
Da jeg vilde løgn og leg,
vilde vinde, vilde skabe,
hvad min vinding var at tabe.

BRAND.

Stærke drømme, fagre drømme,
kom i flok som vilde svaner,
løfted mig på brede vinger.
Udad så jeg mine baner; --
slægtens, tidens skyldbetvinger
stævned stor på støjens strømme.
Kirkeprocessioners pragt,
hymner, virak, silkefaner,
gyldne skåler, sejersange,
løftnings-jublen fra de mange,
lyste, om mit livsværk lagt. --
Alt lå lokkende og rigt; --
men det hele var et digt,
kun et viddens glimmersyn,
halvt i solblink, halvt i lyn. --

Nu jeg står, hvor gråt det kvælder
længe førend dagen hælder, --
står imellem urd og sund,
udestængt fra verdensvrimlen,

med en strime kun af himlen, --
men jeg står på hjemmets grund.
Sunget er mit søndagsdigt;
af må vingehesten sadles;
men jeg ser et større mål,
end en dyst med ridderstål, --
slidets dagværk, yrkets pligt,
skal til søndagsgerning adles.

AGNES.

Og hin Gud, som skulde falde?

BRAND.

Han skal falde ligefuldt, --
men i løndom, dulgt og skjult,
ikke åbenlyst for alle.
Grant jeg ser, at fejl jeg tolked
frelsens helsebod for folket.
Ingen bramfuld storværkshandling
løfter slægten til forvandling;
vækkelsen af rige evner
bøder ej dens sjælerevner.
Det er viljen, som det gælder!
Viljen frigør eller fælder,
viljen, hel, i alt det spredte,
i det tunge som det lette. --

(vender sig indover mod bygden, hvor aftenskyggerne begynder at falde.)

Kom da, mænd, som vandrer sløve
i min hjembygds lukte dale; --
sjæl mod sjæl i tomandstale
vil vort lutringsværk vi prøve,
halvhed fælde, løgnen døve,
vække viljens unge løve!
Hand om hakken, som om sverdet,
enes kan med mandeværdet;
ét er målet, -- det at blive
tavler, hvorpå Gud kan skrive.

(Han vil gå. EJNAR møder ham.)

EJNAR.

Stands og giv mig, hvad du tog!

BRAND.

Er det hende? Der hun sidder.

EJNAR (til AGNES).

Vælg imellem lyse vidder
og den skumle sorgens krog!

AGNES.

Jeg har intet valg at gøre.

EJNAR.

Agnes, Agnes, lån mig øre!
Kom ihug den gamle lære:
let at løftes, tungt at bære.

AGNES.

Gå med Gud, du fagre frister;
jeg skal bære til det brister.

EJNAR.

Tænk på alle dine kære!

AGNES.

Hils til syskend, hils til moer;
brev jeg skikker, får jeg ord.

EJNAR.

Ude på de blanke vande
skær de hvide sejl fra strand; --
længsler lig på drømfyldt pande,
høje, perlestænkte stavne,
jager, flygter, for at havne
fjernt ved et forgættet land!

AGNES.

Sejl i vester eller Øster; --
tænk på mig som en begravet.

EJNAR.

Agnes, følg mig som en søster!

AGNES (ryster på hovedet).

Mellem os er verdenshavet.

EJNAR.

O, så hjem da til din moer!

AGNES (stille).

Ej fra lærer, ven og broer.

BRAND (kommer et skridt nærmere).

Unge kvinde, vogt dig vel.
Klemt imellem fjeld og fjeld,
skygget om af tag og tinde,
stængt i revnens halvnat inde,
skal mit liv fra nu af rinde
som en stur Oktoberkveld.

AGNES.

Mørket skræmmer ikke længer;
stjernen gennem skyen trænger.

BRAND.

Husk, at jeg er streng i kravet,
fordrer intet eller alt;
hvis på vejen fra du faldt,
var dit liv som slængt i havet.
Ingen prutningsmon i nøden,
ingen eftergivt i brøden; --
strækker ikke livet til,
må du villigt gå i døden!

EJNAR.

Flygt fra dette vilde spil!
Slip den mørke lovens mand;
lev det liv, du véd, du kan!

BRAND.

Vælg; -- du står på vejens skille.

(går.)

EJNAR.

Vælg imellem storm og stille!
Valget mellem gå og bliv

valg er mellem fryd og sorgen,
valg imellem nat og morgen,
valg imellem død og liv!

AGNES (rejser sig og siger langsomt):

Ind i natten. Gennem døden. --
Bagom dæmrer morgenrøden.

(Hun følger efter, hvor BRAND gik. EJNAR ser en stund som fortabt efter hende, bøjer hovedet og går udover mod fjorden igen.)